

IMPRESSIE

Nieuwsbrief van het Katholiek
Documentatie Centrum

Nr. 7
2011

Radboud Universiteit Nijmegen

TEN GELEIDE

Het nummer van *Impressie* dat nu voor u ligt is voor een groot deel gewijd aan collecties en publicaties van het KDC. Daar is *Impressie* in de allereerste plaats voor: om u een indruk te geven van wat er zich zoal op het KDC afspeelt.

En zo treft u in dit nummer weer een overzicht van recente archiefaanwinsten, twee nieuwe boeken worden in de schijnwerpers gezet, de MemoReeks krijgt eens wat extra aandacht, en we hebben eindelijk de ruimte gevonden om de al eerder verschenen bibliografie van kinderboeken voor u te signaleren. Mocht u in de buurt zijn, dan valt er nog tot 15 juli een KDC-tentoonstelling te bezoeken.

Eén van de stelregels voor medewerkers van het KDC luidt, dat zij de stukken bij het beschrijven wel mogen zien, maar niet mogen lezen, anders schiet het niet op. Maar niet alle medewerkers houden zich

daar aan – gelukkig maar, want onze collecties bevatten natuurlijk aanleidingen genoeg om wat dieper in de materie te duiken. Dat levert voor dit nummer in ieder geval een mooie bijdrage op over het fenomeen ‘eucharistisch congres’,

dat een reden voor veel bisschoppen vormde om ook eens verder te kijken dan de grenzen van hun bisdom.

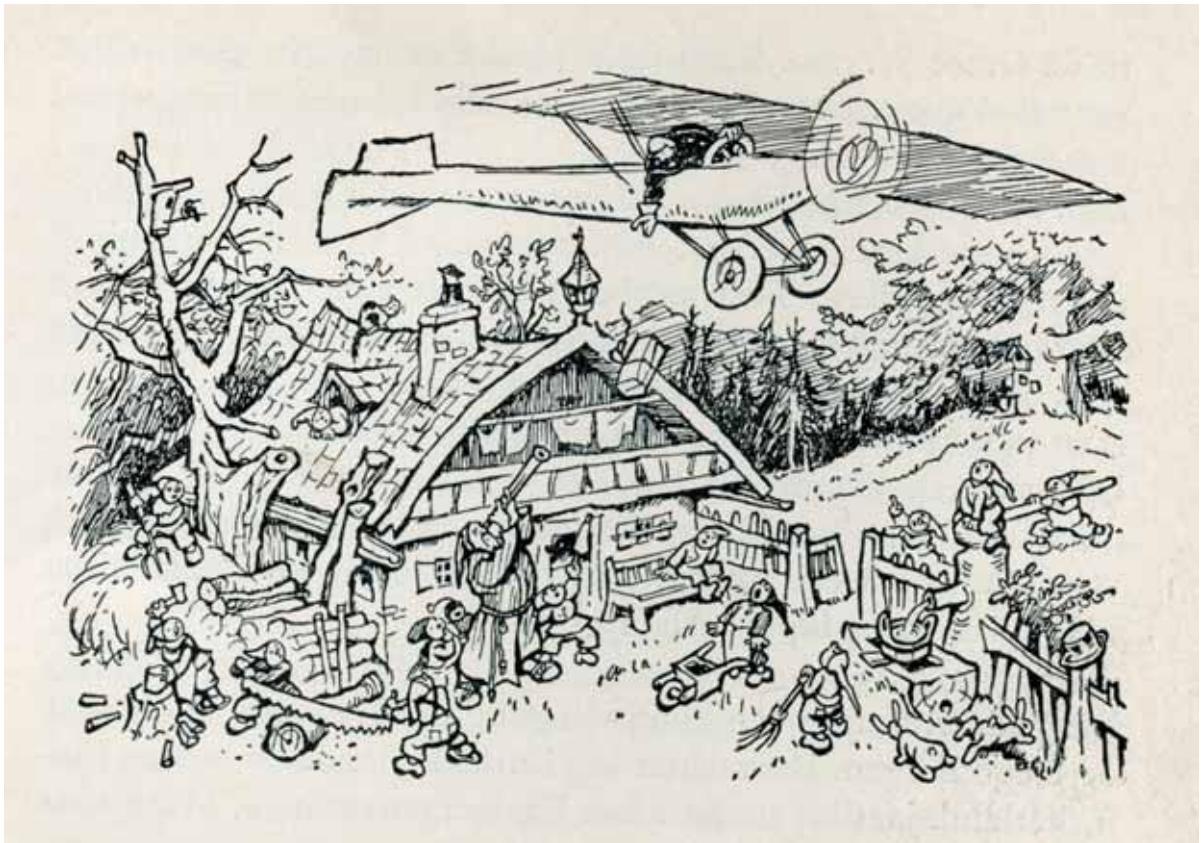
Ook deze aflevering sluit weer met de populaire rubriek Katholiek Leven in Beeld: wie, wat, waar, wanneer en waarom, de vijf W-en.

Wwwweet u

een antwoord, dan horen wij dat graag.

De redactie
Juni 2011

NOGMAALS: PUK EN MUK **Bibliografie van katholieke** **jeugdlectuur**

In de nasleep van de lustrumtentoonstelling 'Puk en Muk en andere verhalen. Het katholieke kinderboek 1850-1950' verscheen eind 2010 een bibliografie van katholieke jeugdlectuur. De samensteller, dr. Joop Bekkers, was er al ruim voor de tentoonstelling aan begonnen. We mikten op publicatie bij gelegenheid daarvan, maar zoals dat gaat met een bewerkelijk genre als een bibliografie: je blijft er aan sleutelen.

Een beetje braaf

De hoogtijjaren van het katholieke kinderboek waren de decennia twintig tot zestig van de vorige eeuw. Tussen beide wereldoorlogen was

de katholiciteit van auteur en verhaal uitdrukkelijker aanwezig dan daarna, maar dat wil niet zeggen dat alle jeugdlectuur zoetelijk was: de schrijvers deden wel degelijk hun best hun verhalen in de 'echte wereld' te laten spelen, met grapjes en kattenkwaad, armoede en ziekte, drankzucht, brandstichting en wat al niet. De spreekwoordelijke Puk en Muk-boekjes, maar ook de eerste Arendsoogboeken dateren uit het Interbellum, terwijl Henriëtte Wolfenbuttel-van Rooijen, To Hölscher, Ivo Groothedde en andere bekende na-oorlogse schrijvers in deze jaren begonnen te publiceren. Achteraf bezien waren de kinderboeken uit de jaren twintig en dertig misschien braafjes (*De Eerste H. Communie van 'Stoute Jettie'*), maar daarin verschilden zij niet van de

protestantse of neutrale jeugdlektuur in die jaren.

Missieverhalen

Wel specifiek katholiek waren in deze periode de vele missieverhalen voor de jeugd. De missie bloeide volop, en leunde voor een belangrijk deel op de sympathie en offerbereidheid van het thuisfront. En het was natuurlijk van belang om roepingen voor de missie te stimuleren. *Avonturen in donker Afrika, Van leeuwen en zwarte tovenaars, Uit verre missielanden* moesten daaraan bijdragen.

Roemrijk verleden

Een genre jeugdboeken dat ooit nog eens aan een nader onderzoek zou moeten worden onderworpen is dat van de geschiedenisverhalen. Heel wat jeugdboeken gingen over 'Neêrlands Roemrijk Verleden', maar dat verleden moest, na eeuwenlange protestantse culturele overheersing, wel terug-gekatholiceerd worden. Een van de meest voor de hand liggende onderwerpen daarvoor was de geschiedenis van de martelaren van Gorcum, maar ook *Sint Willibrord, de heilige zwerver*, Sint Bonifatius en anderen waren onderwerp voor jeugdlektuur, met als onderhuidse boodschap: 'wij katholieken waren er eerder'. Maar er vond ook een omgekeerd proces plaats: omwille van hun emancipatie moesten katholieken leren zich echt Nederlanders te

voelen. En daarvoor dienden dan weer jeugdboeken over zeehelden, de gouden eeuw en de zeevarende natie, met titels als *Michiel de Ruyter*, *Overwintering op Nova Zembla* of *Jan van Riebeeck*.

Jaren vijftig en zestig

Na de Tweede Wereldoorlog verdween de voor-oorlogse katholieke 'sfeer' langzamerhand uit het merendeel van de jeugdlektuur. Niet alleen de katholieke lagere scholen werden gemengd, ook in de katholieke jeugdboeken trokken jongens en meisjes steeds vaker gezamenlijk op. Deze ontwikkeling werd nog versterkt doordat katholieke

uitgevers een bredere markt op gingen zoeken, waarbij een merkbaar katholiek jeugdboek niet in hun kraam te pas kwam. Voordeel was wel dat heel wat van-huis-uit-katholieke jeugdboeken de ontzuiling overleefden: Pietje Puk, Oki en Doki, of voor de ouderen Pim Pandoer en – nog steeds – Arendsoog werden al lang niet meer alleen door katholieke kinderen gelezen.

Bibliografie

Al deze en nog veel meer bekende titels, en al hun meer en minder bekende auteurs, zijn terug te vinden in de bibliografie van Joop Bekkers. Ruim 1700 kinder- en jeugdboeken werden in een eeuw tijds bijeengeschreven door meer dan duizend al dan niet religieuze auteurs. De bibliografie vermeldt ze allemaal, met de door hen geschreven boeken, hun kloosternamen, meisjesnamen of pseudoniemen. Behalve deze op auteursnaam geordende bibliografie geeft dit boek ook een alfabetische titellijst met de bijbehorende auteursnaam. Een boek met heel wat 'o ja'-momenten.

Lodewijk Winkeler

Joop Bekkers, *Bibliografie van katholieke jeugdlektuur 1870-1970*, Nijmegen: KDC, 2010, ISBN 978-90-70504-73-1, 146 blz., € 15.--, te bestellen bij secretariaat@kdc.ru.nl.

Bidprentjes

'Gedachtenisprentjes', zo heten bidprentjes tegenwoordig. Want wie bidt er heden ten dage nog, laat staan voor 'de ziel van zaliger NN'? Toch is het fenomeen, vooral in kringen 'met een katholieke achtergrond', onverkort levend. U kent de procedure: tijdens de uitvaart wordt gecollecteerd voor een door de overledene gekozen goed doel, waarvoor twee uitvaartverzorgers met een schaal langs de banken gaan. Zij worden op de voet gevolgd door twee collega's, die het aantal prentjes per bank zuinigjes uittellen.

Ik dateer uit de jaren dat gedachtenisprentjes nog echt bidprentjes waren en iedereen in mijn verzuilde omgeving gewoon 'katholiek'. Net als mijn oma, opa, vader, moeder, ooms, tantes, deed ik de bidprentjes in mijn kerkboek. Zij kwamen mij zo wekelijks onder ogen. Speciaal voor ze bidden deed ik niet, want de ordo missae voorzag daar in. Als het aantal bidprentjes zo groot werd dat de bruikbaarheid van het missaal er onder ging lijden, en de eigenaar een deel van de Heilige Misprentjes rapend onder de kerkbank door moest brengen, werden ze uitgeselecteerd en verdwenen er een stel in een sigarendoos. Welke criteria daarvoor werden aangelegd weet ik niet. Bij mijn weten kwamen er nooit mededelingen van de preekstoel dat er voor NN nu wel genoeg gebeden was, en hij of zij het vagevuur inmiddels had verlaten. Verloren wij de overledenen die waren weggeselecteerd dan uit het oog? Niet altijd. Eén van onze KDC-relaties vertelde mij dat bij hem thuis 's avonds altijd drie Onze Vaders en drie Weesgegroeten werden gebeden 'voor allen die in de la liggen'.

Wiek

DE EUCHARISTISCHE CONGRESSEN

Het ontstaan van de stoomscheepvaart en de spoorwegen in de negentiende eeuw maakte het mogelijk om vrij gemakkelijk internationale bijeenkomsten te organiseren. Het meest spectaculaire voorbeeld van die ontwikkeling waren de wereldtentoonstellingen in Londen in 1851, in Parijs in 1889 en in Chicago in 1893. Maar ook het ontstaan van een bedevaartsoord als Lourdes is niet denkbaar zonder de spoorwegen, waardoor grote groepen pelgrims, waaronder vele zieken, uit heel Europa het afgelegen plaatsje in de Pyreneeën konden bezoeken. Een minder bekend voorbeeld van grote internationale bijeenkomsten die hun oorsprong vinden in de negentiende eeuw zijn de internationale eucharistische congressen.

Het eerste Internationale Eucharistisch Congres vond in 1881 in Lille

plaats op initiatief van een vrouw uit Tours, Maria Tamissier (1834-1910). Tamissier had een visioen waarin God haar opriep “zichzelf te geven voor de sociale aanbidding van de heilige eucharistie”. In eerste instantie organiseerde zij vooral processies, maar al spoedig vatte zij het plan op een internationale bijeenkomst ter aanbidding van de eucharistie te organiseren. Maria Tamissier wist de in die tijd bekende en invloedrijke Franse religieuze schrijver mgr. Louis-Gaston de Ségur voor dit plan te winnen, wat resulteerde in het congres in Lille. Aan dit congres namen 300 deelnemers uit de meeste landen van de wereld deel. Later volgden congressen in diverse steden over de hele wereld.

Nederlandse deelnemers

In het KDC bevinden zich allerlei publicaties en foto's die aantonen dat er ook in Nederland belangstelling

*Kardinaal
Pacelli wordt
als een
staatshoofd
ontvangen
op het
Eucharistisch
Congres van
Buenos Aires*

bestond voor deze bijeenkomsten. De meeste van die foto's zijn gemaakt tijdens het Internationaal Eucharistisch Congres in Amsterdam in 1924. Er zijn ook foto's van het congres in Wenen in 1912, bijgewoond door kardinaal W.M. van Rossum C.S.S.R., en van het congres in Dublin in 1932, waar een aantal Nederlandse organisaties van katholieke meisjes naar toe gereisd was. De foto's van het congres in Amsterdam geven een goed beeld van de bombastische sfeer die op het congres heerste. Net zo kenmerkend voor de Eucharistische Congressen was de massaliteit van de bijeenkomsten. Zo werd de laatste mis op het congres in Dublin bijgewoond door ongeveer vijfentwintig procent van de meer dan drie miljoen katholieken die op dat moment in Ierland woonden. Er is ook een fotoalbum over de reis die mgr. B.J. Eras, rector van het Nederlands College te Rome, mgr.

J.H.G. Jansen, aartsbisschop van Utrecht en mgr. J.H.G. Lemmens, bisschop van Roermond in 1934 met het passagiersschip Flandria maakten. Samen met enige andere priesters reisden zij naar Buenos Aires, waar het Internationaal Eucharistisch Congres in dat jaar werd gehouden.

Van Venlo naar Buenos Aires

J.L.A. van Oppen, pastoor-deken van de Sint Martinuskerk in Venlo en één van de deelnemende priesters, beschreef zijn reis met de Flandria in enkele brieven die in het parochieblad geplaatst werden en later in een boekje gebundeld werden. Van Oppen is in Portugal vooral verbaasd over de slecht onderhouden kerken, waar overal stof ligt en waar bijna niemand naar de mis gaat. In Venlo is dat laatste gelukkig niet het geval en hij roept zijn parochianen op toch vooral veelvuldig naar de mis te blijven gaan. In Las Palmas verbaast hij

Voor de kathedraal van Buenos Aires juichen weesjongens de kardinaal toe

*Pracht en
praal. In de
Argentijnse
hitte lopen
misdienaars
met kanten
hemden en
bont-
manteltjes...*

zich over de buitenhangende was, die in Venlo zeker nog eens in de kuip moest als die er zo gewassen uit kwam. In Brazilië verbaast hij zich over de armoede onder de zwarte bevolking. Net als vaker in vooroorlogse verslagen van reizen naar wat later de Derde Wereld zou gaan heten, wordt armoede enigszins afstandelijk vooral als een curieus verschijnsel waargenomen. Het Eucharistisch Congres dat in 1955 in Rio de Janeiro werd gehouden, luidde binnen de katholieke kerk een andere kijk op armoede in. De Franse kardinaal Pierre-Marie Gerlier was geschokt na een bezoek aan de krottenwijken van Rio en zei tegen de belangrijkste organisator van dat congres, Dom Helder Camara: "Broeder Dom Helder, waarom gebruik je het organisatietalent dat God je gegeven heeft, niet om de armen te helpen. Je moet toch weten dat Rio de Janeiro niet alleen één van de mooiste steden van

de aarde is, maar ook één van de meest ten hemel schreiende, want al die krottenwijken in zo'n mooie omgeving, zijn een belediging van God." Dom Helder Camara werd diep geraakt door die vraag. "Ik werd tegen de grond geslagen, net als Saulus op de weg naar Damascus."

Buenos Aires

Op het Eucharistisch Congres van Buenos Aires dat deken Van Oppen en de andere Nederlandse priesters bezochten was voor dit soort vraagstukken nog geen aandacht. Op 8 oktober 1934 voer de Flandria - die de Nederlandse en de pauselijke vlag voerde - op de Rio de la Plata langs zeven Argentijnse oorlogsschepen, die daar klaar lagen om het schip van kardinaal Eugenio Pacelli, de latere paus Pius XII, te ontvangen. Toen de kardinaal de volgende dag in Buenos Aires arriveerde, stond op de kade een juichende mensenmassa. Langs de brede straat, waarover de kardinaal

*Deelnemers
aan het
congres in
Buenes Aires*

in een met vier paarden bespannen rijtuig naar de kathedraal werd gereden, waren kanonnen opgesteld. Bij de kathedraal stond weer een gigantische menigte, waaronder vierhonderd weesjongens in matrozenuniform. Boven het plein cirkelden twee vliegtuigen die reclame voor benzine en aspirine maakten. De kathedraal zat vol priesters met in het midden 170 bisschoppen. Bij de plechtige opening de volgende dag zaten een aantal kardinalen op een troon van rood fluweel. Kardinaal Pacelli zelf zat onder een wit baldakijn, geflankeerd door een hoge militair van de pauselijke lijfwacht. Over de mis diezelfde avond schreef Van Oppen: "Wat was dat altaar van wit marmer mooi! Wat kleurden die rode rozen. Wat schittering in die honderden kaarsen en die elektrische lampen en lampjes. Adoremus in aeternum!" De volgende dag gingen 100.000 kinderen - de meisjes als bruidjes, sommige jongetjes als kruisvaarder

- onder het toeziend oog van ouders en familie ter communie. Van Oppen beschrijft het allemaal voor de lezers van het parochieblad, waarbij bijna elke derde zin met een uitroepteken wordt beëindigd. Na zeven dagen vol pracht en praal werd het congres afgesloten met een mis waaraan wel een miljoen mensen deelnamen.

Een bisschop verliefd?

De terugreis verliep rustig. Halverwege de reis werd aartsbisschop Jansen ziek, als gevolg van de hitte en oververmoeidheid. Eigenlijk was mgr. Jansen al sinds zijn benoeming in 1930 tot aartsbisschop van Utrecht ziek. En hoewel hij genoot van de pracht en praal van het ambt, kon hij het werk niet aan. Misschien voelde hij zich ook wel eenzaam; als je de historische literatuur over deze bisschop leest, dan klinkt daar bijna altijd teleurstelling in door en nooit enig enthousiasme. Aan boord van de Flandria constateerde

de scheepsarts een hartvergroting. De bisschop werd na aankomst in Nederland opgenomen in het Utrechtse Sint-Antoniusgasthuis. In het voorjaar van 1935 vroeg Jansen om een coadjutor met recht van opvolging. Ondertussen deden in Utrecht geruchten de ronde dat de bisschop protestant zou willen worden. De geruchten waren schijnbaar zo wijdverbreid, dat het bisdom zich genoodzaakt zag ze expliciet te ontkennen. Vervolgens waren er weer geruchten dat de bisschop tegen zijn wil werd vastgehouden in het katholieke ziekenhuis. De aanhangers van die theorie gingen er waarschijnlijk vanuit dat de katholieke kerk mgr. Jansen wilde verhinderen het nieuws van zijn vermeende bekering publiek te maken. Het blad *De Protestant* - dat achter elke boom en struik wel een katholieke samenzwering ontwaarde - kon het niet nalaten zich er ook mee te bemoeien en vroeg nieuwsgierig of zijn lezers misschien meer over het gerucht konden vertellen? Dit alles was voor een officier van justitie weer reden om ambtshalve de bisschop in het ziekenhuis te bezoeken. Na een gesprek onder vier ogen verklaarde de officier van justitie dat de geruchten 'onwaar' waren. In het stuk over mgr.

Mgr. Jansen

Jansen dat de Groningse historicus Ph.M. Bosscher voor het *Biografisch Woordenboek van Nederland* schreef, zegt hij dat de aartsbisschop misschien aan aderverkalking leed. Ook dementie - een klacht waarover in de jaren dertig nog maar weinig bekend was - houdt hij voor mogelijk. Ten slotte schrijft hij: "Toch is niet uitgesloten dat de geruchten een grond van waarheid bevatten. Volgens een serieus te nemen mondelinge overlevering zou Jansen tijdens zijn verblijf in Buenos Aires verliefd zijn geworden op een daar wonende Nederlandse. Het is daarom niet onmogelijk dat hij daaruit bepaalde consequenties heeft willen trekken." Bij een foto van de terugreis van de bisschoppen met de *Flandria* boot staat in het album geschreven: "De hoogwaardige excellenties overpeinzen de grootsheid van dit congres." En misschien was dat ook wel precies waar de heren op de *Flandria* aan zaten te denken. En als de excellenties aan iets anders hebben gedacht, dan zijn die gedachten allang weggewaaid over de Atlantische Oceaan. In het KDC kunnen we er niets meer van vinden.

Arthur Bruls

TENTOONSTELLING 'DEN ZIEL VAN DEN ZEEMAN'

Om de verscheidenheid van de collecties van het KDC bij het publiek meer onder de aandacht te brengen organiseren wij regelmatig een bescheiden tentoonstelling in de vitrines van de KDC-studiezaal en in de KDC-vitrine in de traverse van de Universiteitsbibliotheek.

Deze keer gaat de tentoonstelling over zeelieden, binnenvaartschippers en schipperskinderen met als titel 'De ziel van den zeeman'. Onder deze titel verscheen een artikel in de Katholieke Illustratie van 8 augustus 1935 over het wel maar vooral het wee van zeelieden, zoals het karige loon, het harde zwoegen, de lange afwezigheid van huis en haard.

Het artikel vermeldt dat in die vooroorlogse jaren zo'n 60.000 katholieke zeelieden per jaar de haven van Rotterdam aandeden. "Pater A. van Rixtel SCJ, de ijverige, jonge, energieke havenaalmoezenier van Rotterdam, beweert dat tachtig procent aller zeelieden heelemaal niet van nature, geneigd is om aan den wal den zelfkant van het leven te zoeken." Maar, "wie vangt hem op, wanneer hij de touwladder afklautert en zijn voet aan wal zet? Wie steekt hem een vriendenhand toe? Zij, die azen op z'n spaarcent, die speculeeren op z'n levensmoeheid

en verdriet, en die het dier in den mensch durven sarren."

Om de zeeman die vriendenhand toe te steken werd het Apostolaat ter Zee ingesteld. Dat had de beschikking over havenaalmoezeniers en de zeemanstehuizen Stella Maris in Rotterdam en Amsterdam.

Maar ook de binnenvaartschippers en de schipperskinderen hadden in de ogen van de geestelijkheid een steuntje in de rug nodig. Voor de opvoeding van en het onderwijs aan schipperskinderen werden speciale schippersinternaten gebouwd. Voor de binnenscheepvaart werden het schipperspastoraat en

het Schipperscentrum Nijmegen opgericht.

Deze tentoonstelling laat iets zien van het Apostolaat ter Zee (in de vitrine in de traverse van de UB), en van het schipperspastoraat en schippersinternaten (in de vitrines in de KDC-studiezaal) aan de hand van archiefstukken, foto's, boeken, brochures en tijdschriften, persknipsels en folders en ander gedrukt materiaal (dat wij in de wandelgangen 'druksels' noemen).

Dat een en ander niet alleen in het verleden speelt, maar ook in de huidige tijd, mag onder andere blijken uit een zeer recente aflevering van het tijdschrift *Volaan ... vooruit*, een tijdschrift voor de binnenvaart, en uit

recente foto's en persknipsels van het Schipperscentrum.

De tentoonstelling valt nog t/m 15 juli 2011 te bezichtigen.

Het ligt in de bedoeling om daarna een tentoonstelling in te richten met een selectie uit de voorwerpen die in de archieven werden aangetroffen zoals asbakken en schoteltjes met logo en andere *merchandise* van de betreffende instellingen, maar ook relikwieën, missiebusjes en dergelijke. Wij zullen u hierover tijdig inlichten op onze website (www.ru.nl/kdc) en twitter (@kdcnijmegen), en als het nog relevant is, in de volgende *Impressie*.

Anne-Lies van Diessen

VRIENDEN VAN HET KDC

In het vorige nummer van *Impressie* vond u een brief aan de donateurs van de Stichting Vrienden van het KDC. Deze heeft velen geïnspireerd om hun jaarlijkse donatie aan ons over te maken. Het bestuur van de Vrienden dankt u allen hartelijk daarvoor. Het KDC verdient uw steun.

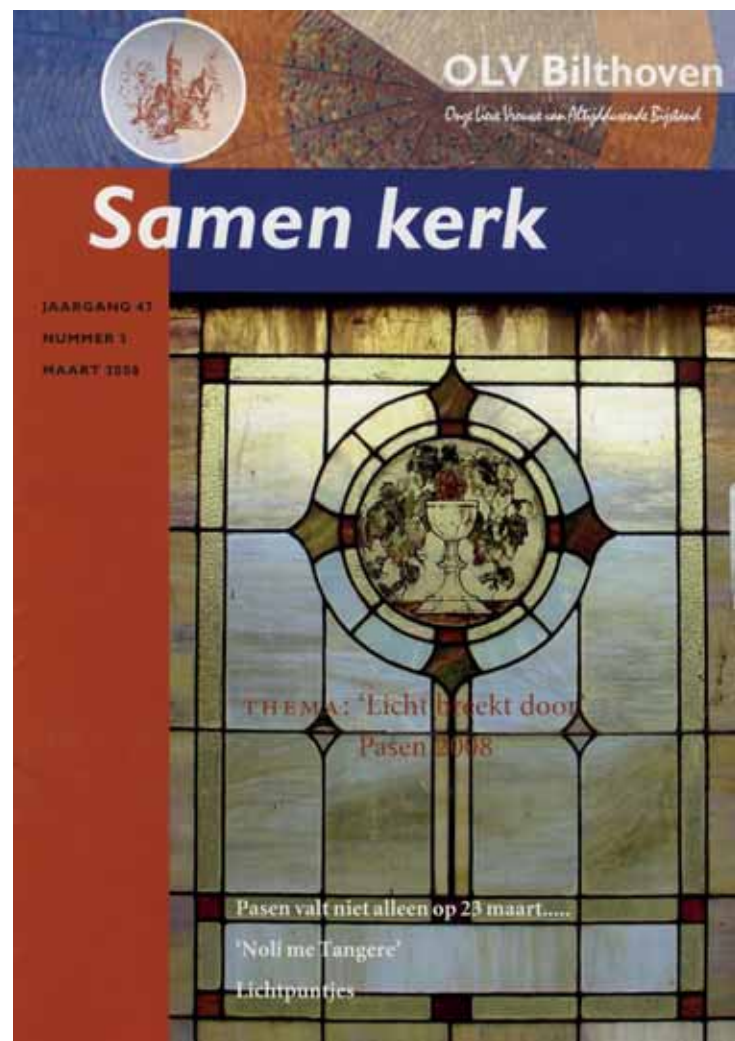
Mocht u uw donatie nog niet hebben overgemaakt: het rekeningnummer is 12.39.94.411.

Wie nog geen donateur is wordt uiteraard van harte uitgenodigd dat te worden. Op www.ru.nl/kdc/contact/vrienden_kdc/ vindt u hierover alle informatie.

Rudolf van Glansbeek, penningmeester

PAROCHIEBLADEN

Onlangs heeft het KDC besloten de acquisitie van de collectie parochiebladen stop te zetten. In het begin van de jaren zeventig heeft het KDC een flink aantal parochies aangeschreven met het verzoek hun parochieblad en ander documentatiemateriaal op te sturen. Na verloop van tijd vond een schifting plaats en bleef een kerncollectie over van ongeveer dertig parochiebladen. Deze bladen geven samen een goed beeld van de Nederlandse parochies; gelijkelijk verdeeld over stad en platteland, uit elke provincie en bisdom, van eenvoudig drukwerk tot professioneel uitgevoerd blad. De bedoeling was om met deze collectie parochiebladen inzicht te krijgen in het reilen en zeilen van het kerkelijk leven aan de basis en hoe de parochies omgingen met de veranderingen van het Tweede Vaticaans Concilie. In de afgelopen jaren is de parochiële nieuwsvoorziening echter aanzienlijk gewijzigd. Al in de jaren tachtig is een proces in gang gezet van fusies en samenwerkingsverbanden van parochies. Dit proces is met name de laatste jaren door de bisschoppen, wegens priestertekort en onvoldoende financiële middelen, versneld voortgezet. Hierdoor zijn veel parochiebladen gefuseerd, zijn nieuwe bladen ontstaan en zijn andere opgeheven. Bovendien zijn

er ook parochies die hun nieuws niet langer gedrukt verspreiden, maar via een eigen website.

Dit alles is voor het KDC aanleiding geweest de collectie parochiebladen af te sluiten. In het magazijn van het KDC staat nu een representatieve collectie over de jaren 1970 tot 2010 die een prima beeld kan geven van veertig jaar parochieleven in roerige tijden. Onderzoekers zijn van harte welkom om met dit materiaal aan de slag te gaan.

Anne-Lies van Diessen

NIEUW IN DE MEMOREEKS

Hoe schrijf je memoires? Ruud Bunnik begint zijn geschreven herinneringen met een citaat uit *Alice's Adventures in Wonderland* (1865): "Begin bij het begin", zei de koning ernstig, "en ga door tot je bij het einde bent. Stop dan".

Wie op de KDC-MemoReeks geabonneerd is kan het moeilijk zijn ontgaan: het gaat goed met onze reeks van autobiografieën. In 2011 verschijnen er maar liefst vier delen.

Kritische trouw

Op verzoek van het KDC werkte Ruud Bunnik (1932) de afgelopen twee jaar aan zijn memoires, die in maart verschenen onder de intrigerende titel *Eerst biefstuk, dan lamsvlees. Vijftig jaar kritische trouw*. Bunnik treedt zelden op de voorgrond. Maar wie maar

enigszins thuis is in vooruitstrevend katholiek Nederland kent hem. Naar het seminarie gegaan om parochiepriester te worden, werd hij na zijn wijding in 1957 naar Nijmegen gestuurd om Engels te gaan studeren. In dit vak heeft hij vrijwel zijn hele werkzame leven les gegeven, eerst aan het aarts-bisschoppelijk kleinseminarie, daarna aan het Nederrijncollege in Arnhem. Tot zijn pensioen was hij bovendien dekenaal assistent in die stad. Maar naast zijn gewone werk heeft Bunnik aan de wieg gestaan van een groot aantal initiatieven die in de afgelopen decennia zijn genomen om meer ruimte in de kerk te maken en te houden. Hij was één van de belangrijkste deelnemers aan de celibaatsdiscussie in de jaren zestig, tolk-vertaler bij het Pastoraal Concilie (1966-1970), vanaf het begin actief in Open Kerk (1974-2006), de Acht Mei Beweging (AMB) (1985-2004) en de

Een van de achttien werkgroepen tijdens de Ontmoetingsdag van "Open Kerk" in het Jaarbeurs Congres Centrum te Utrecht, 4 november 1972. Gespreksleider is de onlangs overleden Tine Halkes.

nog jonge Vereniging voor Pastoraal Werkenden. Als lid van de redactie van het opinieblad *De Bazuin* was hij nauw betrokken bij de beschuldiging van antisemitisme en de daarop volgende rechtszaak tegen het blad. Hij was de 'aanstichter' en dus ook lid van de zeer actieve AMB-commissie Mensenrechten in de Kerk, na 2004 voortgezet als Werkverband voor de Rechtscultuur in de Kerken. De memoires van Ruud Bunnik zijn het verhaal van een intens betrokken insider, die het motto van Open Kerk: 'kritische trouw', heel zijn leven gestalte heeft gegeven.

Katwijk de Breul

Op 16 april j.l. werd in aanwezigheid van veel van zijn oud-leerlingen de autobiografie gepresenteerd van Harry Schelbergen SJ (1924): *'U legt uw hand op mij'. Opvoeding als levensvervulling*. De opvoeding van jonge, opgroeiende mensen stond in heel zijn leven centraal. Al tijdens zijn opleiding was hij verantwoordelijk voor het koor van het Ignatiuscollege in Amsterdam. Daarna was hij vele jaren als godsdienstleraar en later ook als directeur werkzaam op het jongensinternaat 'Katwijk de Breul' in Zeist. Daarbij zocht hij, in de overgangsjaren van het Tweede Vaticaans Concilie, naar nieuwe wegen en mogelijkheden in de opvoeding en de opleiding van de leerlingen, zoals het aantrekken van meisjes voor vrouwenrollen op het toneel, de

danslessen, de bevordering van de sociale inzet door de leden van de Mariacongregatie. Na de opheffing van het internaat van het Nijmeegse Canisiuscollege in 1968 was 'Katwijk de Breul' het laatste jezuïeteninternaat in Nederland. Bovendien was een herinrichting van het internaat nodig toen de school in datzelfde jaar werd omgezet in een externaat, waar ook meisjes werden toegelaten. Een jaar na de viering van het honderdvijftigjarig bestaan werd in 1982 het internaat gesloten. Sindsdien vervulde Schelbergen diverse bestuursfuncties.

Bob Vredeveld

In het najaar verschijnen nogmaals twee afleveringen van de MemoReeks. Allereerst zijn daar de 'mini-memoires' van L.J.M. Henning CssR (1909-2001). De tekst, die uit circa 1985 dateert, bevat geen volledige autobiografie. Henning haalt vooral herinneringen op uit de jaren dat hij retraitspater was, en aan zijn tijd als parochie-priester in het Suriname van voor de onafhankelijkheid. Opvallend is dat Henning zelf nauwelijks aandacht besteedt aan de vele jongensboeken die hij heeft geschreven. Want de redemptorist Henning was, onder het pseudoniem Mr. Jan Kruysman, de auteur van het omstreden jongensboek *Bob Vredeveld wordt man*. Om Hennings memoires in hun context te kunnen plaatsen heeft Co Roording, die het KDC aan het bestaan van de

memoires herinnerde, een biografie van Henning geschreven, gebaseerd op onder meer gesprekken met mederedemptoristen en anderen, en een hoofdstuk over het roemruchte boek *Bob Vredeveld wordt man* en

het vervolg daarop: *Idealisten*. Daarin reconstrueert hij de discussies erover, en legt hij het autobiografische karakter van beide boeken bloot.

De Nieuwe Linie

De tweede autobiografie die in de maak is, is die van de journalist Gerard van den Boomen (1922). Van den Boomen schreef in 1988 *Een kat heeft negen levens*, over de tijd dat hij bij het kritische katholieke opinieblad *De Nieuwe Linie* werkte, en in 1994 *In dienst van de sloof der aarde. Vijftig jaar journalist 1944-1994*. In 2010 vertelde hij in een portret, dat de RKK-televisieserie 'Allemachtig80' aan hem wijdde, hoe het was ruim tien jaar lang de zorg te hebben voor zijn dementerende vrouw. Dit al weer 32ste deel van de MemoReeks verwachten wij aan het eind van 2011.

Lodewijk Winkeler

Gerard van den Boomen (met bril) zingt mee op een manifestatie van de Nieuwe Linie.

KORT NIEUWS

Contrapunten

In *Impressie* nr. 6 berichtten wij dat de eerste Jan Roes-lezing 2009 uitverkocht was. Inmiddels is deze lezing weer verkrijgbaar: *Contrapunten tussen radicaal christendom, restauratie en pluralisering. Hedendaagse beschouwingen over het katholicisme*, met bijdragen van Urs Altermatt, Marit Monteiro en Theo Salemink. Nijmegen, Valkhof Pers, 2010, ISBN 978-90-5625-330-1, prijs: € 10,--.

Plaatsen van herinnering

Sinds een jaar werkt een driekoppige redactie (dr. Albert van der Zeijden, prof.dr. Jan Jacobs en dr. Lodewijk Winkeler) aan een bundel over katholieke plaatsen van herinnering. Sinds op initiatief van de Franse historicus Pierre Nora een zevendelig serie over Franse *lieux de mémoire* verscheen (1984-1992), zijn ook in Nederland dergelijke boeken verschenen, te beginnen met N. van Sas' *Waar de blanke top der duinen en andere vaderlandse herinneringen* (1995). In 2009 verscheen *Het gereformeerde geheugen: protestantse herinneringsculturen in Nederland, 1850-2000*. Een katholieke tegenhanger, waaraan meer dan veertig auteurs meewerken, verschijnt in het voorjaar van 2012.

De Rode Hoed in Amsterdam, plaats van herinnering?

Platform Particuliere Archieven

Wie naar de website www.platformparticulierearchieven.nl surft, treft een pagina-layout die hem bekend voorkomt. Inderdaad: sinds enkele maanden verzorgt het KDC de webpagina's van het Platform Particuliere Archieven. Een werkgroep van vrijwilligers met deze naam organiseert één- à tweemaal 's jaars een bijeenkomst voor collega's, gewijd aan een thema dat de bewaarders van particuliere archieven na aan het hart ligt.

Maand van de Geschiedenis

Voor het eerst wordt er dit jaar geen landelijke Week van de Geschiedenis gehouden, maar een hele maand, en wel oktober. Het KDC organiseert verschillende activiteiten, zoals open rondleidingen. Ook verschillende andere organisaties en instellingen in Nijmegen zullen in oktober van zich laten horen. Houdt u tegen die tijd onze website www.ru.nl/kdc of onze twitter [@kdcnijmegen](https://twitter.com/kdcnijmegen) in de gaten voor meer informatie.

KATHOLIEK LEVEN IN BEELD

Oplossingen.

Naar aanleiding van de presentatie van 'onbekende' foto's uit onze collectie in het vorige nummer van *Impressie* ontvingen wij de volgende reacties.

Foto 2 betreft een protestants kerkgebouw, namelijk de Scheppingskerk van de Protestantse Gemeente in Leiderdorp, gebouwd in de jaren zestig van de vorige eeuw. Foto 4 toont de kerk van de parochie van de H. Lucia aan de Eindhovenseweg in Steensel. De kerk werd ontworpen door architect F. Vervest uit Eindhoven. Op 23 juni 1933 werd de eerste steen gelegd voor deze parochiekerk. De bisschop van Den Bosch, A.F. Diepen, heeft de kerk op 30 juli 1934 ingewijd. De sloopresten op de voorgrond van de foto zijn waarschijnlijk van een kapelletje dat naast de kerk stond. Patrones van de parochiekerk van Steensel is de H. Lucia van Syracuse. In de kerk wordt een beeldje uit 1520 bewaard. De H. Lucia wordt afgebeeld op een brandstapel en met een

zwaard dat haar hals doorboort. Het hier afgebeelde devotieprentje bevindt zich in de KDC-collectie.

Nieuwe foto's

Van bijgaande foto's beschikken wij over weinig informatie.

Op foto 1 is een militair in Nederlands uniform te zien met een kepie op zijn

knie. Hij draagt een band van het Rode Kruis om zijn arm en een kruis op de borst. De foto werd gemaakt door Atelier Ibbema in Sneek en is afkomstig uit een album met familiefoto's van de 'textielfamilies' Stockmann en Lampe. Foto 4 werd aange troffen in het archief van het Derde Orde Apostolaat, een lekeninstituut van tertiariissen die zich wijdden aan werken van godsdienstige en charitatieve aard. Als u aanvullende gegevens heeft en

antwoord kunt geven op één of meer van de bekende vragen: wie, wat, waar, wanneer en waarom, mailt of belt u ons dan. Wij wachten met belangstelling uw reactie af.

Ellen Brok, audiovisueel archivaris
E.Brok@kdc.ru.nl
Tel. 024-3612741

foto 1

foto 2

foto 3

foto 4

foto 5

AANWINSTEN ARCHIEF

Het nieuwe jaar bracht weer nieuwe archieven. Het staartje van 2010 meegerekend is de KDC-verzameling recentelijk met de volgende collecties verrijkt:

Stichting Bukumbi Hospitaal

Dit hospitaal in Tanzania werd vlak na de Tweede Wereldoorlog gesticht door de arts Chris J.M. Mol, van 1949-1962 lid van het bestuur van de Katholieke Universiteit Nijmegen (KUN). Sindsdien hebben er verschillende Nederlandse artsen

Het Bukumbi Hospitaal

gewerkt. Vanuit de KUN bestond er een samenwerkingsverband met dit hospitaal. Het kleine archief bevat met name correspondentie.

Nieuwe Bewegingen

Nieuwe Bewegingen is de onofficiële naam van een informeel samen-

werkingsverband van Nederlandse afdelingen van nieuwe internationale katholieke bewegingen als Focolare, Marriage Encounter en de Charismatische Vernieuwing. Het gaat om een klein archief met vooral correspondentie en vergaderverslagen.

Prof.dr. J.A. Bornewasser

Hans Bornewasser, hoogleraar kerkgeschiedenis aan de Theologische Faculteit Tilburg, was lange tijd één van de vaste bezoekers van het KDC. Hij schreef onder andere het standaardwerk over de geschiedenis van de Katholieke Volkspartij. Het archief bevat voornamelijk materiaal betreffende zijn wetenschappelijke loopbaan, in het bijzonder het vooronderzoek dat hij verrichtte voor de biografie van J.L. Rogier, die hij uiteindelijk niet heeft kunnen schrijven. Bornewasser overleed in 2010.

Collectie Kleermakerij J.G.A. van Aarnhem

De kleermakerij J.G.A. van Aarnhem, gevestigd tegenover het groot-seminarie Rijsenburg, maakte priesterkleding. Het is het eerste kleermakersarchief binnen de KDC-collectie. Naast administratieve stukken bevat het kleermakersbenodigdheden, knippatronen op ware grootte en een toog van kardinaal J. de Jong.

Stichting Thomas More

Het gaat hier om een voortzetting van de Radboudstichting/ Wetenschappelijk Onderwijsfonds, waarvan het archief zich ook in het KDC bevindt.

Katholiek Vrouwengilde Zuid-Holland

Met het Katholiek Vrouwengilde Zuid-Holland heeft het KDC nu, naast de landelijke koepel, vier provinciale afdelingen. De provinciale koepel is eind 2010 opgeheven.

Pastoor H. Peters

In 1990 genas een baby van een hardnekkige hoest nadat zij was ondergedompeld in de bron nabij de Bonifatiuskapel te Dokkum. Pastoor Herman Peters was degene die voorstelde om het kind onder te dompelen. De wonderlijke genezing veroorzaakte een herleving van de pelgrimage naar Dokkum. Peters heeft een indrukwekkende verzameling plakboeken aangelegd van hetgeen in de media verscheen over wat al snel Het Wonder van Dokkum ging heten. Daarnaast bevat dit archief persoonlijke correspondentie.

Stichting Centrum Ontmoeting der Volkeren

Deze stichting is opgericht door een katholieke leefgroep, die zich vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw bezighield met het opzetten van

*Bonifaciusherdenking op 6 juni 1993.
In het midden met staf mgr. J.B.W.M.
Möller; met microfoon pastoor
Herman Peters*

kleinschalige projecten op het gebied van ontwikkelingshulp. Inmiddels is de stichting omgevormd tot een fondsenorganisatie. De collectie behelst met name projectdossiers.

Ramses Peters, archivaris

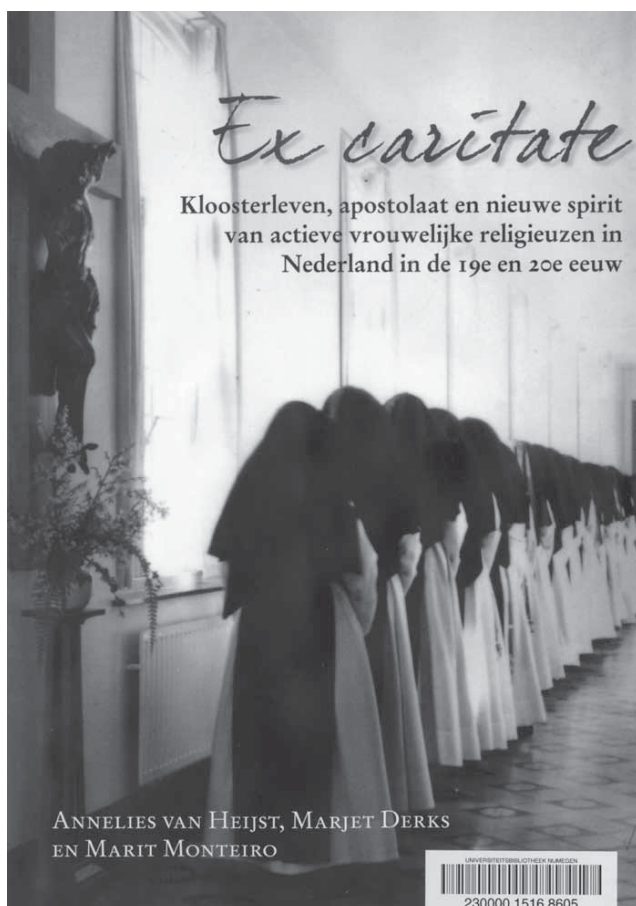
AANWINSTEN BIBLIOTHEEK

Deze keer twee dikke pillen, die niet alleen hun omvang gemeenschappelijk hebben. Beide zijn ook heerlijke blader- en leesboeken: *Ex caritate* dankzij de kaders met losse verhalen, tabellen en illustraties; *Het Vademecum* om zijn korte beschrijvingen en foto's van alle Brabantse kloosters en congregaties van A tot Z.

Ex caritate. Kloosterleven, apostolaat en nieuwe spirit van actieve vrouwelijke religieuzen in Nederland in de 19e en 20e eeuw is een goed leesbare en omvangrijke studie in die zin, dat het de eerste integrale geschiedenis van de ruim negentig

verschillende actieve (= kloosterleven in combinatie met werken in de wereld) zustercongregaties in Nederland in de negentiende en twintigste eeuw is. In deel 1 staan de beroepspraktijk en het professionele idealisme van de tienduizenden zusters centraal, onderverdeeld naar onderwijs en opvoeding, ziekenzorg, zorg voor hulpbehoevenden in de breedste zin van het woord, en missie. Deel 2 bespreekt het kloosterleven zelf met onderwerpen als geestelijke leiding en begeleiding, intreden, uittreden, vernieuwing en vergrijzing, de oude en nieuwe leefregel en spiritualiteit. Er blijft geen enkel aspect van het voorbije en huidige religieuze leven onbesproken en op diverse punten wordt de bestaande historische beeldvorming bijgewerkt. Dit alles wordt gelardeerd met cursiefjes met persoonlijke verhalen en met het nodige cijfermateriaal.

Het zijn zeker niet alleen jubelverhalen; ook negatieve geluiden krijgen een plaats in dit boek. De schrijvers stellen dat de geromantiseerde ideeën en getuigenissen over het liefdewerk van de zusters niet in balans waren, maar het gepolariseerde publieke debat van 2010 is dat evenmin. Wellicht is het nog te vroeg om zaken in de juiste proporties te kunnen zien. Daarom wordt gepleit voor het scheppen van een herinneringsruimte "waarin al deze stemmen en tegenstemmen een plaats kunnen krijgen en waarin

Pestkapel uit 1670 in de tuin van het Emmausklooster in Velp

de historicus niet op de stoel van de rechter gaat zitten, maar stem geeft aan degenen die niet (meer) van zich kunnen laten horen”.

Annelies van Heijst, Marjet Derks, Marit Monteiro, *Ex caritate. Kloosterleven, apostolaat en nieuwe spirit van actieve vrouwelijke religieuzen in Nederland in de 19e en 20e eeuw*. ISBN 978-90-8704-153-3. Hilversum, Verloren, 2010. 1195 pag.

In het encyclopedische en fraai geïllustreerde werk *Vademecum van religieuzen en hun kloosters in Noord-Brabant* komen in deel 1 alle congregaties aan bod die in Noord-Brabant een of meerdere kloosters bezaten.

In deel 2 volgen de kloosters alfabetisch op plaatsnaam. In het voorwoord wordt verantwoording afgelegd over wat onder kloosters en religieuzen verstaan moet en kan worden; vervolgens een korte geschiedschrijving van het kloosterlijk leven en een verhandeling over de aard, stijl en ontwikkeling van de kloostergebouwen. De bijlagen bevatten onder andere religieuze en bouwkundige termen en begrippen en een uitgebreide lijst van architecten en hun levensloop. Dit vademecum maakt het mogelijk de materiële sporen uit het Brabantse religieuze verleden naar waarde te schatten en is een forse bijdrage aan de inventarisatie van het religieus erfgoed. Voor het eerst wordt in dit

unieke naslagwerk een alomvattend overzicht gegeven van de kloostergebouwen uit de negentiende en twintigste eeuw in Noord-Brabant, compleet met huisadres, inhoud, geschiedenis en doel. Ook de inmiddels verdwenen kloosters en kloosters die een andere bestemming hebben gekregen, zijn hierin beschreven en afgebeeld.

Jan Smits, *Vademecum van religieuzen en hun kloosters in Noord-Brabant*. ISBN 978-90-8730-032-6. Alphen a/d Maas, Veerhuis, 2010. 943 pag.

Voor wie dit alles te veel van het goede is: onze collega's van het Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven hebben een informatief en mooi geïllustreerd boekje geschreven over kloosters in Noordoost-Brabant. Toen elders in Nederland kloosters verboden waren (ca. 1600-1840) vonden kloosterlingen hier hun toevlucht in katholieke enclaves. De kloosters die zij stichtten, vormen tot op heden markante elementen in het landschap. Het boekje is voor € 6,-- te koop in Sint Agatha of bij het secretariaat van het KDC.

Langs kloosters in Noordoost-Brabant. De oudste kloosters van Nederland. ISBN 978-90-810738-2-0 St. Agatha, Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, 2011. 95 p.

Anne-Lies van Diessen, bibliothecaris

Colofon

Impressie is de nieuwsbrief van het Katholiek Documentatie Centrum met nieuws over het KDC en zijn collecties en aanwinsten. De nieuwsbrief verschijnt onregelmatig.

Redactie-adres en
abonnementenadministratie:
Postbus 9100, 6500 HA
Nijmegen
Tel.: 024-3612412
Fax: 024-3512403
Email: impressie@kdc.ru.nl
Website: www.ru.nl/kdc/impressie

Redactie: Anne-Lies van Diessen
en Lodewijk Winkeler

Medewerkers aan dit nummer:
Ellen Brok, Arthur Bruls, Anne-
Lies van Diessen, Ramses
Peters, Lodewijk Winkeler

Op aanvraag wordt *Impressie*
kosteloos toegezonden per post
of e-mail.

Opmaak: Arthur Bruls
Grafisch ontwerp: Grafisch
Ontwerpbureau Voltage,
Nijmegen
Druk: Benda drukkers, Nijmegen

ISSN 1877-2412

IMPRESSIE is een uitgave van het Katholiek
Documentatie Centrum en verschijnt onregelmatig.
Kijkt u voor meer informatie op www.ru.nl/kdc
Bellen of e-mailen kan ook: telefoon 024 – 361 24 12,
e-mail: impressie@kdc.ru.nl

